

Η ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ ΚΑΙ Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τοῦ π. ΜΙΧΑΗΛ Σ. ΚΑΡΔΑΜΑΚΗ

Δέν εἶναι αὐθαίρετος, οὔτε καί ὑπερβολικός ὁ χαρακτηριζόμενος τῆς ἐποχῆς μας, ὡς ἐποχῆς ἀντιμυστηριακῆς. Στή θέση τοῦ μυστηρίου, πού ἐμπεριέχει τά πάντα καί ἐμπεριέχεται στά πάντα¹, καί πού μέ τήν ἐνσάρκωση τοῦ Χριστοῦ βρίσκει τήν τέλεια καί ὄντολογική ἔκφραση στήν Ἐκκλησία, ἡ ἐποχή μας ὑψώνει τήν Εἰκονολατρία, πού καταπνίγει τό μυστήριον καί μαζί του τόν ἄνθρωπο. Ἡ ἀπουσία ἢ ἡ ἄρνηση τοῦ μυστηρίου γεννᾷ τήν ἔνδεια καί τήν τραγικότητα, τήν παρακμή καί τό ἀδιέξοδο τῆς ἐποχῆς μας παρά τήν ἐκκλησιαστική βελτίωση τῶν ἐξωτερικῶν συνθηκῶν τοῦ βίου, τή μαγεία τοῦ τεχνολογικοῦ θριάμβου, τή γοητεία τῶν ἄμεσων ἐξυπηρετήσεων, τήν ἀποθέωση τοῦ ζώδους εὐτυχισμοῦ, ὅλων ἐκείνων πού μποροῦν νά ὀνομάζονται σύγχρονος πολιτισμός ἢ μοντέρνα κοινωνία, σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Ἡ ἄγνοια ἢ ἡ ἀπόρριψη τοῦ μυστηρίου, εἶναι ἄγνοια ἢ ἀπόρριψη ἑνός ὄντολογικοῦ γεγονότος, πού συγκροτεῖ καί συγκρατεῖ τά πάντα στά ἐσώτατά τους, κρυμμένου ἀσφαλῶς στίς σαρκικές αἰσθήσεις, φανερούμενου στήν αἴσθησι

1. Φ. Ντοστογιέφσκι, Ὁ Ἔφηβος, Μεταφρ. Α. Δικταίου, ἐκδ. ΔΑΡΕΜΑ, σελ. 386 ἐξ.

τῆς καρδιᾶς. Μόνο ἡ νοημοσύνη τῆς καρδιᾶς μπορεῖ νά τρομάζει καί νά ἐκπλήσεται ἐνώπιον καί ἐντός τῆς μοναδικῆς πραγματικότητάς του, πού συνέχει καί συνιστᾷ ὅλα τά πλάσματα καί ὅλα τά πράγματα· τό ἐσώτατο εἶναι καί τόν τρόπο τοῦ εἶναι τῶν πάντων.

Φρονοῦμε ὅτι ὁ ἀντιμυστηριακός χαρακτήρας τῆς ἐποχῆς μας, ἔχει τίς ρίζες του στήν ἀντιπνευματικότητά της. Ἡ ἐποχή μας εἶναι ἀντιμυστηριακή γιατί εἶναι κυρίως ἀντιπνευματική. Ἡ ζωή τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, ὄντας ἀπόλυτα πληροφοριακή, ἀπώλεσε τή σοφία τῆς καρδιᾶς, ἔντονα ἰδεολογική, ἀπώλεσε τήν προσωπική ἄβυσσο, μονομερῶς τεχνοκρατική, ἀπώλεσε τό βαθύτερο νόημα, ἐπίμονα χρησιμοθηρική, ἀπώλεσε τήν ἀλήθεια τῶν ὄντων, σαφῶς ἐκκοσμικευμένη, ἀπώλεσε τήν πραότητα τῆς ἀγιότητος. Ζοῦμε πραγματικά σέ μιά ἀντιπνευματική ἐποχή, ὄχι γιατί ἀπλῶς ἐξαίρουμε τό ὑλικό ἢ τό ἐξωτερικό, σέ βάρος τοῦ πνευματικοῦ ἢ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀλλά ἐπειδῆ κυρίως μέ αὐτή τή μονομερῆ ἐνέργειά μας καταστρέφουμε τήν ὄντως ἐνότητα, τήν καθολικότητα, τήν ἱερότητα, τήν πραότητα, τήν πληρότητα, τή σταθερότητα τῆς πραγματικότητος. Μυστήριο καί πνευματικότητα –καί ἰδιαίτερα ἡ δεύτερη, γιά τήν ὁποία θά μιλήσουμε στά ἐπόμενα–, ἔχουν δεχτεῖ αἰρετικές ἐρμηνεῖες καί ἀπό τή θρησκευτικότητα-θεολογία καί τόν ἠθικίζοντα εὐσεβισμό, ὥστε νά θεωροῦνται ὡς ἀπρόσιτα, μεταφυσικά, ἕνας ὑπερβατικός «κόσμος ἰδεῶν» καί ὄχι ὡς πράγματα ὄντολογικά, προσωπικά, ἕνας ἐσχολογικός ρεαλισμός γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο.

Γιά ὅλους αὐτούς τούς λόγους, τό θέμα, πού μοῦ κάνατε τήν τιμή νά εἰσηγηθῶ στό παρόν Πανελλήνιο Λειτουργικό συμπόσιο, «Ἡ βαπτισματική ἀγωγή τῶν πιστῶν καί ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα», ἀποτελεῖ καί γιά μένα, τόν τάχα καί οἰκονόμο τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, μιά ἰδιαίτερη πρόκληση. Πρόκληση, γιατί ἡ δημιουργική σχέση μυστηρίου καί πνευματικότητος –ἐκκλησιαστικοῦ μυστηρίου καί

ὀρθόδοξης πνευματικότητας- δέν εἶναι σαφής στή ζωή τῶν πιστῶν. Ὑπάρχει μιᾶ ἀκαδημαϊκή θεολογία περί μυστηρίων, ἀναπτύσσεται ἀρκετός θεωρητικός λόγος περί λειτουργικῆς παραδόσεως, ἀλλά τό κεφάλαιο ἢ ὁ κανόνας τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητος -κεφάλαιο ἢ κανόνας τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας- ὡς δυνατότητα ἢ προϋπόθεση προσεγγίσεως καί βιώσεως τῶν μυστηρίων, καί ἐδῶ τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος, παραμένει περίπου ἄγνωστος. Ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν εἶναι ἴσως ὁ πρῶτος σύγχρονος Θεολόγος καί Λειτουργιολόγος, ὁ ὁποῖος, ἀξιοποιώντας τήν ἐκκλησιαστική - πατερική, παράδοση, κατέθεσε τή μαρτυρία, ὅτι πρός κατάληψη τοῦ νοήματος καί τῆς δυνάμεως τοῦ Βαπτίσματος εἶναι ἀπαραίτητη ἡ συνεργασία θεολογικῆς διδασκαλίας, λειτουργικῆς ζωῆς καί πνευματικῆς προσπάθειας².

Εἶναι καιρός, χάρι τοῦ ἐπανεκκλησιασμοῦ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, νά ἐξάρουμε ἐν ἔργῳ αὐτήν τήν ἐσωτερική ἐνότητα θεολογικῆς πείρας, λειτουργικῆς ζωῆς καί πνευματικῆς ἀσκήσεως, ὅταν ἡ ἀποσύνθεση αὐτῆς τῆς ἐνότητος ἀποτελεῖ καταστροφή τῆς καθολικότητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι κυρίως δῶρο στόν προσευχόμενο καί λειτουργούμενο ἄνθρωπο, χάρισμα πού τρέφεται ἀπό τή λειτουργική καί μυστηριακή ζωή, ἀλλά καί ἀπό τή φιλία καί τήν ἐλευθερία τῆς ἀσκήσεως, μητρός τοῦ Ἁγιασμοῦ, διά τοῦ ὁποῖου κοινωνοῦμε, ἀλλά καί διακονοῦμε τά μυστήρια τοῦ Χριστοῦ³. Αὐτό ἀσφαλῶς ἰσχύει καί γιά τήν πίστη, γιά τήν κλήση κάθε πιστοῦ, «θεοφόρου» καί «θεολόγου»⁴, τοῦ

2. Ἀλεξ. Σμέμαν, Ἐξ ὕδατος καί Πνεύματος, ἐκδ. ΔΟΜΟΣ 1984, σελ. 211.

3. Νεῖλος ὁ Ἀσκητής, Φιλοκαλία, ἐκδ. «ΑΣΤΕΡΟΣ», τ. Α', σελ. 182. Ἰσαάκ τοῦ Σύρου, Ἄπαντα τά εὐρεθέντα ἀσκητικά, σελ. 56.

4. Φ. Ντοστογιέφσκι, Ἀδελφοί Καραμαζόβ, ἐκδ. ΓΚΟΒΟΣΤΗ, Μετ. Α. Ἀλεξάνδρου Β', σελ. 177. Φ. Κόντογλου, Μυστικά ἄνθη, ἐκδ. ΑΣΤΕΡΟΣ, 1977, σελ. 139. Εὐλογημένο καταφύγιο, ἐκδ. ΑΚΡΙΤΑΣ, 1990, σελ. 81, 366.

όποιου ή ζωή και ή μαρτυρία συναναπτύσσονται μέ τό λειτουργικό πλοῦτο και θησαυρό τής Ἐκκλησίας, πού ἀποτελεῖ ταυτόχρονα πλοῦτο και θησαυρό τής πνευματικότητας τής ὅταν ή ὀρθόδοξη πνευματικότητα εἶναι λειτουργική - μυστηριακή πραγματικότητα, μιά παιδαγωγία και μόρφωση τῶν πιστῶν, στά κρίσιμα ζητήματα τής θεολογίας και τής ἀνθρωπολογίας τής Ἐκκλησιολογίας και τής σωτηριολογίας, τής πνευματικότητας και τοῦ ἥθους. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μιά λατρευτική κοινότητα τής ὁποίας τά δόγματα εἶναι δόγματα προσευχόμενα και τά μυστήρια μυστήρια δοξολογικά. Ὑπάρχει ἕνας στενός σύνδεσμος λειτουργικῆς και πνευματικῆς ζωῆς, λειτουργικῆς χάριτος και ἀσκητικῆς ἐλευθερίας. Ἡ χριστιανική ζωή δέν εἶναι μιά θρησκευτική ζωή και ή χριστιανική ὑπαρξη δέν εἶναι μιά ἀτομική ὑπαρξη. Εἶναι ὑπαρξη και ζωή κοινωνική και καθολική και αὐτό τό χαρακτήρα δίνει ή λειτουργική πράξη ὅπως και ή χριστιανική - ὀρθόδοξη πνευματικότητα «πού ἔχει δική τής νοοτροπία, ἀλλά ἀναδύεται ἀπό τήν κολυμβήθρα τής λειτουργικῆς ἐμπειρίας»⁵ τής Ἐκκλησίας.

Ἡ λειτουργική λοιπόν πείρα και ζωή, συνυφασμένη μέ τήν πνευματική ζωή και ἄσκηση, ή ὁποία κέντρο τής ἔχει τήν εὐχαριστιακή και μυστηριακή χάρη, εἶναι ὁ θεόδοτος τρόπος βίωσης τοῦ μυστηρίου τής Ἐκκλησίας, ὡς καινός και ἐσχατολογικός τρόπος ὑπάρξεως, ὡς πραγματοποίηση τής χαρισματικῆς κοινωνίας και τής καθολικῆς ἀγάπης ἐκφραζόμενα, ὡς δύναμη ἀγιασμοῦ και μεταμορφώσεως τής καθημερινῆς πραγματικότητας. Ἄν ἔτσι ἔχουν τά πράγματα, τότε τό κρίσιμο δέν εἶναι κάποιες φαινομενικές λειτουργικές μεταρρυθμίσεις. Εἶναι ή μετάνοια, ή ἐπιστροφή στοῦς λειμῶνες τής λειτουργικῆς και πνευματικῆς ζωῆς, ή ἐκ νέου ἀνακάλυψη τοῦ λειτουργικοῦ μας πλούτου, πρὸς θεραπεία τής πενίας και τής πτωχεί-

5. Ἀρχ. Βασιλείου. Εἰσοδικόν Ἁγίου Ὁρους 1974, σελ. 7.

ας του σημερινού ανθρώπου, αλλά και του σημερινού πιστού, προς βιωματική αγωγή των πιστών, διά της εμπειρικής βιώσεως των θαυμαστών του Θεού. Αυτό ακριβώς θά μάς βοηθήσει να υπερνικήσουμε τον διανοητισμό και τον σχολαστικισμό με τους όποιους μέχρι σήμερα αντιμετώπισαμε τα λειτουργικά πράγματα της Έκκλησίας, γεγονός που τα ενέκλεισε στον ατομισμό και τα απέκλεισε από τη ζωή. Η λειτουργική πράξη και ζωή δεν είναι ένα επί μέρους και δευτερεύον κεφάλαιο της πίστεως και της ζωής της Έκκλησίας. Είναι η καρδιά, η ζωή και τό ήθος της. «Δέν είναι μόνο πραγμάτωση και έκφραση του μυστηρίου της θείας παρουσίας στην Έκκλησία και συγχρόνως διακήρυξη της δογματικής αλήθειας. Είναι επίσης, κατά μία ευρύτερη έννοια, κανόνας για την ηθική συμπεριφορά των πιστών, τους οποίους καλεί τότε σε εξομολόγηση και νηστεία, και τότε σε εξύμνηση του Δημιουργού και στη χάρη του μεσσιανικού Δείπνου. Η λειτουργική ζωή δίνει στη ζωή των πιστών τό ρυθμό της, όταν κάθε πρωί και κάθε βράδυ, κάθε ημέρα της εβδομάδας κάθε εποχή του έτους και με κάθε προσωπικό σημαντικό γεγονός -τή γέννηση, τον γάμο, την ασθένεια και τό θάνατο- μπαίνει στά μεγάλα γεγονότα της αποκαλύψεως και σε κάθε ευκαιρία χορηγεί τή μοναδική χάρη της σωτηρίας»⁶.

Αυτή ή λειτουργική πείρα και ζωή είναι κατά βάθος μία συγκεκριμένη πείρα και ζωή που έχει τή ρίζα και τήν πηγή της στά μυστήρια της Έκκλησίας, με κέντρο τήν ευχαριστία, τό καθολικό μυστήριο, τό μυστήριο των μυστηρίων. Η βιωματική λειτουργική αγωγή, είναι μυστηριακή αγωγή, όταν ή Έκκλησία «σημαίνεται εν τοίς μυστηρίοις»⁷, όταν δηλαδή τά μυστήρια είναι τά γεγονότα «του

6. Ι. Μέγεντορφ, Η Βυζαντινή κληρονομιά στην Όρθόδοξη Έκκλησία, εκδ. ΑΡΜΟΣ 1990, σελ. 85.

7. Ν. Καβάσιλας, Βλ. Π. Νέλλα, Προλεγόμενα εις τήν μελέτην Νικολάου του Καβάσιλα, Άθήναι 1968, σελ. 53.

καινού αιώνας της του Χριστού βασιλείας»⁸, τά ἐσχατολογικά μαρτύρια της κλήσεως και της ἀποστολής της Ἐκκλησίας. Τά μυστήρια διαμορφώνουν και σκελετώνουν τό νέο τρόπο υπάρξεως και ζωής ἐν ἐλευθερία και ἀγάπη. Πρόκειται ἀκριβῶς γιά ἕνα ρεαλισμό και μιὰ ὕψιστη πραγματικότητα, πού σχετίζεται μέ τήν ὄντολογική ἀλλαγὴ και μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, διά της δυνατότητας της συμμετοχῆς τους στό θάνατο τοῦ Χριστοῦ γιά νά γίνεται τότε και κοινωνός της χάρις της Ἀναστάσεως Του. Χωρίς τό Χριστό και τίς μυστηριακές πράξεις τοῦ Χριστοῦ δέν ὑπάρχει σωτηρία. Μέ ἄλλα λόγια ἡ σωτηρία εἶναι δυνατή μόνο στην Ἐκκλησία, ἐκεῖ ὅπου ἡ ζωὴ της κοινότητος και τοῦ κάθε πιστοῦ κρίνεται μέ τό σταυρό και τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖ ἀκριβῶς, ὅπου τά μυστήρια -και μέ τήν ἐνσάρκωση τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχουν μόνο ἐκκλησιαστικά μυστήρια-, δέν εἶναι ἀπλά μέσα ἢ ἀγωγοὶ χάρις, ἱερές τελετές ἢ ἱεροὶ τύποι, ἱερά σημεῖα ἢ ἱερά σύμβολα, ἀλλά τά γεγονότα πού παίρνουν τή θέση τῶν θαυμάτων τοῦ καιροῦ της Ἐνσαρκώσεως, γίνονται ὑπομνήματα της Ἀναστάσεως και προάγγελοι τῶν ἐσχάτων. Κατά τόν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Περγάμου κ. Ἰωάννη «κάθε πράξη, κάθε ἀπόφαση και κάθε ἐνέργεια της ζωῆς συγκρίνεται πλέον μέ τήν εἰκόνα τῶν Ἐσχάτων, της Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τά μυστήρια της Ἐκκλησίας φανερώνουν τό ἐσχατολογικό, τό τέλειο και ἔτσι δίνουν τό κριτήριο μέ τόν ὁποῖο θά κρίνουμε τήν καθημερινή μας ζωὴ. Ἡ ἐμπειρία στην ὁποία πρέπει νά βασιζόμαστε πάντοτε ὅταν διδάσκουμε τούς πιστούς εἶναι αὐτή τήν ὁποῖαν κατεξοχὴν γνωρίζουν, ἀπό τή μυστηριακή ἐμπειρία. Τά μυστήρια εἶναι ὁ καλύτερος τρόπος γιά νά γίνει βίωμά μας τό μυσ-

8. π. Μιχαὴλ Καρδαμάκη, Ὁρθόδοξη πνευματικότητα, ἐκδ. ΑΚΡΙΤΑΣ 21993, σελ. 187.

στήριο τῆς Ἐκκλησίας· ὄχι μόνο κατά τήν τέλεσή τους, ἀλλά καί ἔξω ἀπό αὐτήν, στήν καθημερινή μας ζωή»⁹.

Ἔστερα ἀπό αὐτή τήν ἀναγκαία παρένθεση, πάνω στή θεμελιώδη σημασία τῆς λειτουργικῆς καί μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἐλπίζουμε νά μπορέσουμε νά προσεγγίσουμε τό συγκεκριμένο μας θέμα, πού ὅπωςδήποτε παρουσιάζει ἀρκετές δυσκολίες, κυρίως ἐπειδή εἶναι ἀπό τά θέματα πού δέν ἔχουν ἀπασχολήσει ὅπως θά ἔπρεπε τή Θεολογία ἢ τήν Ἐκκλησία μας. Ἡ βασική ἴσως δυσκολία εἶναι ἡ ἄγνοια τῆς ὀργανικῆς σχέσης «βαπτισματικῆς ἀγωγῆς καί ὀρθόδοξης πνευματικότητας», πού ὀφείλεται κυρίως στίς κατά καιρούς ἀντιρρήσεις γιά τήν ἴδια τήν «πνευματικότητα». Ὅταν ἀπό πολλούς ἐρμηνεύτηκε ἢ ἀπορρίφθηκε ὡς μιά κλειστή ἐσωτερικότητα, ἕνας ἐσωστρεφῆς στοχασμός, μιά ἀτομική θρησκευτικότητα, ἕνας ἄχρονος μυστικισμός, μιά ψυχολογική γυμνασία, μιά ὑπερκόσμια μακαριότητα, μιά ἀνώδυνη τελειότητα, μιά εὐσεβιστική ἠθική, ἕνα εἶδος ψευδοαγγελισμοῦ, μιά ἐξαυλωμένη ζωή. Μιά τέτοια πνευματικότητα ἔχει περισσότερη, ἢ μόνο, σχέση μέ τή μεταφυσική περιπλάνηση καί τή φιλοσοφική ἀπάθεια, παρά μέ τή δυναμική καί τήν τραγικότητα τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς· μέ τήν καθολικότητα τῆς ὑπάρξεως καί τό πλήρες εἶναι, μέ τό βαθύτερο νόημα καί τήν κρυμμένη ὁμορφιά, μέ τήν καθόλου ἀλήθεια τῆς ὅλης πραγματικότητας καί κάθε πραγματικότητας· μέ ὅ,τι μπορεῖ νά σημαίνει γιά τόν ἄνθρωπο ἡ καθόλου δημιουργία καί ἡ σωτηρία τῆς καθόλου δημιουργίας. Ὑπάρχουν ἀσφαλῶς καί Ὁρθόδοξοι, γιά τούς ὁποίους ἡ πνευματικότητα εἶναι ἕνα ἐξατομικευμένο ἢ ἀτομοκεντρικό ἰδεολόγημα, ἕνα κίνημα ἀτομικῆς τελειώσεως, καί συνεπῶς φυγῆς

9. Σεβ. Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, Ἡ βίωση τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Βλ. Τόμος ἀφιερωμένος εἰς τόν Μητροπολίτην Ἀττικῆς Δωρόθεον Γουναρόπουλον 1991, σσ. 39-40.

ἀπό τήν ἱστορία καί ἀπορρίψεως τοῦ κόσμου, ἕνα κίνημα πάνω ἀπό τήν Ἐκκλησία ἢ ἔξω ἀπό τήν Ἐκκλησία, γιά νά ἔχουμε τότε τή σύγχυση ποικίλων «ψευτοπνευματικότητων» ἢ «πνευματικοποιήσεων», πού ἐγκαταλείπουν ἢ καταστρέφουν τήν ὑπόθεση τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου.

Γράψαμε παλαιότερα, ὅτι τό ὄνομα, ἡ μορφή, τό πλαίσιο δέν ἀλλοιώνουν τή ρίζα, τήν ποιότητα καί τό σκοπό τῆς πνευματικῆς ζωῆς, καί ὅτι ἐκεῖνο πού ἔχει κυρίως σημασία εἶναι τό θαῦμα τῆς ἀνακαινίσεως, ἡ αἰχμαλωσία στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἡ πρόγευση τῆς τελειότητος τῶν Ἐσχάτων πού οὐσιώνει καί σκελετώνει καί κάνει πάντοτε ἐπίκαιρη τήν πνευματικότητα¹⁰. Καί σήμερα μπορούμε νά ὁμολογοῦμε ὅτι δέν θά τολμούσαμε νά μιλήσουμε γιά ὀρθόδοξη πνευματικότητα ἂν δέν πιστεύαμε πρῶτα στήν καθολική Ἐκκλησία. Ἐάν ἐπαναλάβουμε μέ ἔμφαση ὅτι ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα δέν ἔχει σχέση μέ τό θρησκευτικό συναίσθημα ἢ τή θρησκευτική βία· τή θρησκεία, πού χωρίζει καί ἀντιθέτει, πού μέ δυαλιστικό τρόπο ἱεροποιεῖ ἢ βεβηλώνει τά πράγματα καθεαυτά. Ἐχει σχέση μόνο μέ τήν Ἐκκλησία, μέ τή ζωή τοῦ θεανθρώπινου - καθολικοῦ σώματός της, μέ τήν ὁποία ἀπαντᾷ στήν προσωπική ὁδύνη τοῦ ἀνθρώπου καί στήν ὀδυνηρή ἀναμονή τοῦ κόσμου. Θεωροῦμε σημαντική τή διαπίστωση, ὅτι «ἡ πραγματική τραγωδία τοῦ χριστιανισμοῦ... εἶναι ἡ “πνευματικοποίηση” καί ὁ μετασχηματισμός του σέ “Θρησκεία”· καί ὅπως ξέρουμε θρησκεία κατάντησε νά σημαίνει ἕνας κόσμος “καθαρῆς πνευματικότητος”, μιά συγκέντρωση τῆς προσοχῆς σέ θέματα πού ἀνήκουν ἀποκλειστικά “στήν ψυχή”...., στόν “μυστικισμό” καί στίς “πνευματικές ἐπιδιώξεις”»¹¹.

10. π. Μιχαήλ Καραδαμάκη, ὅπ. παρ. σελ. 180.

11. ΑΙ. Schmemmann, Γιά νά ζήση ὁ κόσμος. Μετ. Ζ. Λορεντζάτος, ἐκδ. ΔΟΜΟΣ² 1987, σελ. 70 ἔξ.

Δέν εἶναι ὑπερβολή νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι ἡ θρησκεία δέν κατέχει τή μιὰ καί καθολική ἀλήθεια, ἀλλά τό μισό ἤ μερικό «περιεχόμενό της», μέ συνέπεια νά ὑποτιμᾶ ἢ νά ἀπορρίπτει τόν ἄνθρωπο ὡς τό πλήρωμα μιᾶς ψυχοσωματικής ἐνότητος καί τόν κόσμο ὡς μιὰ τέλεια ἐνότητα δημιουργίας (κτίσεως) καί ἱστορίας.

Ὁ π. Νικόλαος Λουδοβίκος ἔγραψε πρόσφατα, ὅτι «ὁ Χριστός κατήγγησε τήν “πνευματικότητα”..., βάζοντας στή θέση της τή Θεανθρωπία... καί μεῖς σπεύδουμε νά παρᾶσχουμε στόν κόσμο “πνευματικότητα” καί ὄχι Ἐκκλησία»¹². Θά μπορούσαμε βέβαια, μέ ὄλο τό σεβασμό, νά βάλουμε σέ διαφορετική τάξη τά πράγματα: Ὁ Χριστός κατήγγησε τή θρησκεία καί μέ τήν Ἐνσάρκωσή του στή θέση της θεμελίωσε τήν Ἐκκλησία, ὥστε ἡ Ἐκκλησία ὡς Ἐνσάρκωση καί ἡ Ἐνσάρκωση ὡς Ἐκκλησία νά ἐνσαρκώνει τήν τέλεια θεανθρωπικότητα, ὡς τό νόημα καί τό σκοπό γιά τόν ὁποῖο κτίστηκαν τά πάντα. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔχει τήν ὄντολογική της θεμελίωση καί ἡ πνευματικότητα, ἀποκτᾶ τήν πραγματική, ἐκκλησιολογική ἢ θεανθρώπινη διάστασή της, στήν οὐσιαστική σύνδεσή της γιά τήν Ἐνσάρκωση. «Τό κριτήριο γιά τήν πνευματικότητα -καί ἐννοοῦμε τήν ἐκκλησιαστική πνευματικότητα-, πρέπει νά τό ἀναζητήσουμε στήν κεντρική διδασκαλία γιά τή σάρκωση, ἡ ὁποία συνεπάγεται καί ἐμπεριέχει ὀλόκληρη τή χριστιανική πίστη, ὅλες τίς διαστάσεις τῆς χριστιανικῆς κοσμοαντιλήψεως: δημιουργία, πτώση, λύτρωση, Θεό, κόσμο, ἄνθρωπο»¹³.

Ἐκεῖνο πού πρέπει ἀσφαλῶς νά γνωρίζουμε εἶναι ὅτι ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα δέν εἶναι μιὰ ἀτομική ἢ ἰδιωτική, μιὰ κλειστή ἢ ἄσαρκη ὑπόθεση· δέν εἶναι μέρος ἢ τμήμα, μιὰ αὐτονομημένη καί αὐτάρκης περιοχή τῆς

12. Ἡ κλειστή πνευματικότητα καί τό νόημα τοῦ ἑαυτοῦ, ἐκδ. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, 1999, σελ. 18 ἐξ.

13. ΑΙ. Schmeman, ὄπ. παρ., σελ. 104 ἐξ.

ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς πού μπορεῖ τάχα νά ὀνομάζεται «πνευματική» ἢ «θρησκευτική». Εἶναι ὅλη ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας, καρπός τῆς Ἐνσαρκώσεως καί τῆς Πεντηκοστῆς, ἀπό τό δόγμα ὡς τή διοίκηση, στήν βαθύτερη καί καθολικότερη ἔκφρασή της, γιά τά πράγματα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τοῦ κόσμου.

Τώρα ἀσφαλῶς, ὕστερα καί ἀπό τίς ἀναγκαῖες διευκρινίσεις, σχετικά μέ τήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα, μπορούμε νά συγκεντρώσουμε τήν προσοχή μας στά κύρια καί τά ἐπί μέρους τοῦ θεματός μας, ἑνός θέματος πρωτοτύπου καί συνεπῶς δύσκολου. Τό ζητούμενο εἶναι ἡ βασική σημασία τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας στή διαμόρφωση, ἐπί τέλους, μιᾶς βαπτισματικῆς ἀγωγῆς πού ἀπουσιάζει παντελῶς ἀπό τή σημερινή ἐκκλησιαστική πράξη, ἀφοῦ προηγουμένως κατανοήσουμε τήν ὀργανική ἀλληλοπεριχώρηση τοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος καί τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητος. Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα ἔχει τή δυναμική πηγὴ της στό μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος καί τό μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος βρίσκει τήν τέλεια βίωσή του στήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα. Τό Βάπτισμα, στήν ὀρθόδοξη κατανόησή του, εἶναι ἕνα πνευματικό γεγονός πού σκελετώνει ὀλόκληρη τήν πνευματική ζωή τῶν Ὀρθοδόξων. Εἶναι γιά τοῦτο παντελῶς ἀπαράδεκτη ἡ μέχρι σήμερα ἄγνοια αὐτῆς τῆς πραγματικότητας, μέ ἀποτέλεσμα καί τό μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος νά χάνει τήν οὐσιαστική δύναμή του χάνοντας τήν εὐρύτερη πνευματική διάστασή του, ἀλλά καί ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα νά χάνει τήν οὐσιαστική προσφορά της, χάνοντας τήν σταθερὴ μυστηριακὴ πηγὴ της. Συνεπῶς αὐτό πού ὀνομάζουμε βαπτισματικὴ ἀγωγή ὀφείλει νά συνυφαίνεται μέ τήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα καί τήν χριστιανικὴ ζωή, πού εἶναι ζωὴ πνευματικὴ, ζωὴ τῶν ἐν χάριτι ἀσκήσεων. Δέν εἶναι μόνο τό ἴδιο τό Βάπτισμα πνευματικό, ἀλλά καί ὁ ἀνάδοχος καλεῖται πνευματικός

καί ὁ βαπτισθεὶς καλεῖται νά γίνει πνευματικός καί ὅλη ἡ ζωὴ του πνευματική.

Ἄξιζοι λοιπὸν νά τολμήσει ὁ λόγος μας μιά, κατὰ τὸ δυνατόν, σαφῆ καί πλήρη προσέγγιση αὐτῶν τῶν ὑψιστῶν πραγματικότητων -τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καί τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας-, πού λειτουργοῦν στό χαριτωμένο καί χαρισματικό, στό ἕνα σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Καί νά συντελέσει, ἐπὶ τέλους, ὥστε νά ἀσκηθεῖ δημιουργικά μιά παράδοση, πού, ὅπως ἤδη ὑπογραμμίσαμε, ἐνῶ εἶναι ἄμετρα πλούσια, παραμένει ἄμετρα ἄγνωστη. Ἔτσι τὸ πρῶτο, σημαντικό καί ἐνδιαφέρον στό ὑπό ἀνάπτυξη θέμα εἶναι ἡ σχέση: Ἐκκλησίας, βαπτισματικῆς ἀγωγῆς καί ὀρθόδοξης πνευματικότητας. Ὁ μυστηριακός ρεαλισμός, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁμιλεῖ ἡ ὀρθόδοξη Θεολογία, βρίσκει τὴν ἀνακεφαλαίωσή του στὴν Ἐκκλησία. Ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ ἕνα καί μόνο μυστήριον ὅλων τῶν μυστηρίων. Ὑπάρχουν συνεπῶς μόνο ἐκκλησιαστικά μυστήρια, πού δέν ἀνήκουν στὴν περιοχή τοῦ ἰδεατοῦ ἢ μεταφυσικοῦ, ἀλλὰ στὴν κοινὴ καί ἐσχατολογικὴ πραγματικότητα πού ἐγκαινίασε ἡ Ἐνσάρκωση. Τὸ Βάπτισμα εἶναι τὸ πρῶτο μυστήριον γιὰ τὴν εἴσοδο τοῦ ἀνθρώπου στό καθολικὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι τὸ μυστήριον μὲ τὸ ὁποῖο εἰσερχόμεθα «ἐν τοῖς κόλποις τῆς Ἐκκλησίας, τῆς κοινῆς ἀπάντων ἡμῶν μητρός»¹⁴. Τὸ μυστήριον στό ὁποῖο καί μὲ τὸ ὁποῖο φυτεύεται καί ἀναπτύσσεται ὁ καθόλου ἄνθρωπος· τὸ μυστήριον τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ πιστοῦ καί τῆς ζωῆς του στὴν Ἐκκλησία, πού δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς τὴν ἀπαρχὴ ἀλλὰ καί τὴ δύναμη μεταμορφώσεώς του, πού κτίζει καί σφραγίζει ὀλόκληρη τὴ χριστιανικὴ ὑπαρξὴ καί ζωὴ. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος παρακαλεῖ τοὺς βαπτιζόμενους «οὐ πρὸς δύο καί τρεῖς καί δέκα ἡμέρας καί

14. Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ἔργα, ΕΠΕ, (Πατερικά ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1987, τ. 30, σελ. 520.

εἴκοσι μόνον καλεῖσθαι νεοφωτίστους, ἀλλά καί δέκα καί εἴκοσι καί τριάκοντα παρελθόντων ἐτῶν καί διά πάσης, ὡς εἶπειν, τῆς ζωῆς ταύτης ἀξιοῦσθαι τῆς προσηγορίας»¹⁵.

Τό Βάπτισμα μᾶς καθιστᾶ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὄχι γιά μιᾶ στιγμή –τή στιγμή τῆς τελέσεώς του– ἀλλά γιά ὅλη μας τή ζωή, στήν κλήση τῆς ἐνεργοποιήσεώς του. Αὐτός πού βαπτίστηκε καλεῖται σέ ὅλη του τή ζωή, καί μέ ὅλη του τή ζωή ἐν Χριστῷ, νά μήν ἐπιτρέπει «ἀφαιρεθῆναι τό ἀξίωμα τῆς υἰοθεσίας, μηδέ ἔρημον γενέσθαι τοῦ πλούτου τούτου τοῦ πνευματικοῦ»¹⁶. Ἔτσι στίς ἀπαρχές τῆς χριστιανικῆς ζωῆς βρίσκουμε καί τίς ἀπαρχές τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας, πού ὅπως ἤδη ἐπισημάναμε, δέν εἶναι ὑποκειμενική ἢ ψυχολογική, ἀτομοκεντρική ἢ ἀνθρωποκεντρική ὑπόθεση. Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα συνδέεται μᾶλλον μέ τήν ἐλευθερία τῶν πιστῶν ἐν χάριτι νά παραμένουν ταπεινοί ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀποκαλύψεων Του, νά τιμοῦν ἐν ἔργῳ τίς δωρεές καί τούς καρπούς τοῦ Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, νά πορεύονται μέ ἐμπιστοσύνη τήν ὁδό καί νά τηροῦν τόν καθημερινό κανόνα τῆς Ἐκκλησίας· ὥστε νά βρίσκουν στήν κοινωνία τῆς τόν ἑαυτό τους καί τή ζωή. Αὐτό σημαίνει, ἡ ὑπαρξη καί ἡ ζωή μας νά ἀφομοιώνεται καί νά τελειώνεται στήν ὑπαρξη καί ζωή ἐκκλησιαστική. Τότε δέν ὑπάρχει παρά μιᾶ καί μόνη πνευματικότητα, ἡ πνευματικότητα τῆς Ἐκκλησίας ἢ ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα¹⁷.

Στό μυστηριακό καί χαρισματικό πλοῦτο τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἄνθρωπος ἐνδυναμώνεται ὥστε νά ἀνατρέπει τίς συνέπειες τῆς πτώσεως καί νά κοινωνεῖ τοῦ μυστηρίου τῆς καθολικῆς σωτηρίας ἐν Χριστῷ, νά γεύεται δηλαδή τούς καρπούς τῆς πνευματικότητας τῆς Ἐκκλησίας, γιὰτί ἡ

15. Ὅπ. παρ., σελ. 444.

16. Ὅπ. παρ., σελ. 446.

17. π. Μιχαήλ Καρδαμάκη, ὅπ. παρ., σελ. 166.

πνευματικότητα είναι καρποφορία τῆς σωτηρίας. Εἶναι ἡ ζωὴ, τὸ ἦθος, ἡ πείρα ἀγιωσύνης τῆς Ἐκκλησίας πού φυσικό της χῶρο καὶ μοναδικό της κλίμα ἔχει τὸ σῶμα τῆς κοινωρίας τῆς Ἐκκλησίας τόσο οὐσιαστικά, ὥστε ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν καθορισμένη πνευματικὴ βάση νὰ ὀδηγεῖ στὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία¹⁸. Αὐτὸς εἶναι ὁ πραγματικὸς χαρακτήρας τῆς κοινωνικότητας τῆς πνευματικότητας, πού εἶναι ἀσφαλῶς κοινωνικότητα τῆς Ἐκκλησίας. «Ἀληθινὴ πνευματικότητα ὑπονοεῖ κοινωνία καὶ ἀληθινὴ κοινωνία πνευματικότητα. Ἀληθινὴ κοινωνία δέν μπορεῖ νὰ καλλιεργηθεῖ ἢ νὰ ἐπιτευχθεῖ μέ ἐξωτερικά μέτρα πειθαρχίας ἢ ἐγκόσμιου συμφέροντος. Ἡ ἀληθινὴ πνευματικότητα δέν εἶναι ἀτομιστικῆς φύσεως, οὔτε πραγματοποιεῖται μέ τὸ νὰ καταφεύγουμε στὸν ἑαυτό μας καὶ ἀσφαλῶς δέν εἶναι ἀληθινὴ πνευματικότητα αὐτὴ πού διαπιστώνεται ὅτι στερεῖται ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Πνευματικότητα δέν σημαίνει τὴ συσσώρευση τῶν ἐμπειριῶν ἐνός ἐξευγενισμένου πνεύματος, μιὰ ἀδιάταρακτη ἀπόλαυση ὀρισμένων ἐνοράσεων, πού μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπιθυμεῖ χωρὶς τὴν ἀναφορά πρὸς τὴν κοινότητα. Ἡ ἀληθινὴ πνευματικότητα ἀναπτύσσεται μέ τὴν ἐμπειρία τῆς κοινωρίας πολλῶν προσώπων, μέ τὴν κατανόηση τῆς κοινωρίας, μέ τίς προσπάθειες ὅλων τῶν ἀνθρώπων νὰ ἐπιτύχουμε μιὰ κοινὴ, ἀσύγχυτη ἐνότητα, πού σέβεται τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ καθενός»¹⁹.

Ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι αὐτὴ ἡ ὀργανικὴ σχέση ἐκκλησιαστικῆς κοινωρίας καὶ ὀρθόδοξης πνευματικότητας, βρίσκει τὴν πλήρη ἔκφρασή της στὴν Εὐχαριστία, μέ τὴν ὁποία τὸ Βάπτισμα ἔχει μιὰ ἐσωτερικὴ ἐνότητα στὴν πραγματοποίησή τῆς Ἐκκλησίας. Θεωροῦμε ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικὴ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου:

18. Ὁπ. παρ., σελ. 118 ἐξ.

19. π. Δ. Στανιλοάε, Θεολογία καὶ Ἐκκλησία, ἐκδ. ΤΗΝΟΣ, 1989, σελ. 209 ἐξ.

«Τεθνηκότος τοῦ Χριστοῦ καί ἐν τῷ Σταυρῷ ὄντος ἔτι, προσελθὼν ὁ στρατιώτης ἔνυξε τήν πλευράν τῆ λόγχῃ, εἶτα ἐξῆλθεν ὕδωρ καί αἷμα. Καί τό μέν τοῦ Βαπτίσματος σύμβολον ἦν, τό δέ τοῦ μυστηρίου... Ἐξ ἐκατέρων τούτων ἡ Ἐκκλησία γενένηται..., διά Βαπτίσματος καί τῶν μυστηρίων ἀπό τῆς πλευρᾶς ἄρα τήν Ἐκκλησίαν ἐδημιούργησε ὁ Χριστός, καθάπερ ἀπό τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδάμ τήν Εὐάν ἐδημιούργησε... ὥσπερ γάρ τότε ἔλαβεν ὁ Θεός τήν πλευράν καί διέπλασε γυναῖκα, οὕτως ἔδωκεν ἡμῖν αἷμα καί ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ καί ἀνέπλασε τήν Ἐκκλησίαν»²⁰. Τό μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας εἶναι καί λέγεται Μυστήριον Κοινωνίας, ἀκριβῶς Μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς θεανθρώπινης κοινωνίας, πού τρέφει καί ποτίζει τόν πιστό στήν ἀνδρωσή του ἐν Χριστῷ, μέσα ἀπό τήν ὁδὸ τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καί θεανθρώπων ἀρετῶν. Εἶναι τό μυστήριον πού δίνει στό Βάπτισμα τόν πασχάλιο χαρακτήρα του καί στήν πνευματικότητα τήν εὐχαριστιακὴ διάστασή της. «Πνευματικότητα εἶναι ἡ βίωση τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ζωντανῆς κοινωνίας, τόσο μέ τό Θεό, ὅσο καί μέ τοὺς ἄλλους, ἡ ζωὴ τοῦ ἐνός σώματος, τῆς κοινωνίας τῶν προσώπων»²¹, γεγονός πού κατορθώνεται στήν εὐχαριστιακὴ σύναξιν τῶν πιστῶν καί στή συμμετοχὴ τους στήν Θεία Κοινωνία. Στό ὄνομα ἐνός ἀτομικοῦ εὐσεβισμοῦ λησμονοῦμε συνήθως αὐτό πού μᾶς ὑπενθυμίζει ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης, σέ σχέση μέ τήν εὐχαριστιακὴ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας. Ὅτι δηλαδή «ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται πλέον σέ μιά σχέση μέ τοὺς ἄλλους καί μέ τόν κόσμον - χριστοκεντρικοῦ χαρακτήρα, ὅτι ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό εἶναι σχέση πού περνάει μέσα ἀπό τοὺς ἄλλους, ὅτι στή Θ. Λειτουργία δέν ἐνεργοῦμε ὡς ἄτο-

20. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὅπ. παρ., σσ. 392-394.

21. Ἀρχ. Εὐσ. Βίττη, Οἱ κοινωνικὲς διαστάσεις τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας, 1983, σελ. 113 ἐξ.

μα, αλλά ως Κοινότητα, ἔχοντας συνείδηση ὅτι ὁ διπλάνος μας εἶναι καί αὐτός μέλος τοῦ ἰδίου σώματος, ὅτι, τέλος, ἀποκτοῦμε συνείδησιν μιᾶς ἐμπειρίας ἱεραρχικῆς τῆς ὑπάρξεως διαφόρων λειτουργημάτων, καθένα ἀπό τὰ ὅποια προτυπώνει τὰ ἔσχατα»²².

Δέν πρέπει ἐπίσης νά ἀγνοοῦμε, ὅτι ἡ διαρκῆς κλήση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά διαφυλάξουμε τήν καθαρότητα τοῦ Βαπτίσματος ἀπό τίς ἀκάθαρτες μηχανές τοῦ πονηροῦ, νά διατηρήσουμε μέχρι τέλους καί μέ κάθε τρόπο ἀμόλυντο τό ἔνδυμά του, πού εἶναι ὁ Χριστός, «τήν φαιδρότητα τοῦ ἐνδύματος τούτου τοῦ πνευματικοῦ»²³, συγχρόνως δέ νά ἐνεργοποιήσουμε τή χάρι τοῦ βαπτίσματος, νά αὐξήσουμε καί νά πολλαπλασιάσουμε τίς δωρεές του, νά δείχνουμε μιᾶ πολιτεία ἄξια καί πιστή στίς εὐθύνες πού αὐτό συνεπάγεται γιά ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας· τότε ἡ Ὁρθόδοξη πνευματικότητα ἔχει νά διαδραματίσει ἕναν ἀποφασιστικό ρόλο. Ἐπειδή ὅλα αὐτά δέν κατορθώνονται μέ τήν ἀπάτη τῆς μαγείας, ἀλλά μέ ἐπίπονη ἀσκήση. Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα εἶναι ἀσκητική πνευματικότητα, εἶναι ἀσκήσεις ἐν χάριτι, μιᾶ ἐνεργός βίωση τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, μέ τήν ὅποια σμιλεύεται ἡ βαπτισματική ἀγωγή τῶν πιστῶν. Καρδιά αὐτῆς τῆς ἀσκητικῆς βιώσεως τῆς πνευματικότητος εἶναι ἡ μετάνοια -μέ συνεργό τήν ἐξομολόγησιν- καί μετάνοια δέν σημαίνει πιστότητα πρὸς τό νόμο, ἀλλά ἐπιστροφή στήν Ἐκκλησία, πού λειτουργεῖ ἐν προκειμένῳ «ὡς ἀνάπλασις τοῦ Βαπτίσματος», «ὡς χάρις μετά τήν χάριν τοῦ Βαπτίσματος»²⁴, ὡς «ἡ ἀρχή, ἡ μεσότης καί τό τέλος τῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν, πού ἰσχύει τόσο πρὸ τοῦ Βαπτίσματος ὅσο καί

22. Σεβ. Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, ὄπ. παρ., σελ. 37.

23. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὄπ. παρ., σελ. 492.

24. Ἰ. Σινάιτης, Κλίμαξ, Δ', ἐκδ. ΑΣΤΕΡΟΣ, σελ. 51.

κατά τό ἅγιο Βάπτισμα, καθώς και μετά από αυτό»²⁵. Στην άσκητική πνευματική παράδοση γίνεται μάλιστα λόγος και για τό Βάπτισμα τών δακρύων, πού βιώνεται ως μία μορφή μετάνοιας, ή όποία μετάνοια χαρακτηρίζεται ως δεύτερο Βάπτισμα²⁶. «Η πηγή τών δακρύων, άν και είναι κάπως τολμηρό αυτό πού λέγεται, έγινε μεγαλύτερη από τό Βάπτισμα, μετά τό Βάπτισμα. Γιατί εκείνη μάς καθαρίζει από όλα τά πριν από αυτό κακά, ενώ τοῦτο από όλα όσα έγιναν μεταγενέστερα. Έκείνο επίσης, τό Βάπτισμα πού τό παίρνουμε στή νηπιακή μας ηλικία, τό λερώσαμε, ενώ μέ τοῦτο τό ξανακαθαρίζουμε. Άν τοῦτο δέν είχε δωρηθεί από τό Θεό, φιλόανθρωπο στους ανθρώπους, πολύ λίγοι πραγματικά και δυσεύρετοι θά ήταν εκείνοι, πού θά μπορούσαν νά σωθοῦν»²⁷.

Τό δεύτερο, σημαντικό και ενδιαφέρον στό υπό ανάπτυξη θέμα μας είναι ή σχέση: πίστεως, βαπτισματικής άγωγής και Όρθόδοξης πνευματικότητας. Η πίστη δέν είναι μία από τίς ιδιότητες ή τίς αρετές τής ζωής τής Έκκλησίας, αλλά ό θεμέλιος τής ύπάρξεώς της, ή συγκεφαλαίωση όλόκληρης τής ζωής της. "Όταν ό πιστός βαπτίζεται στό νερό τής κολυμβήθρας, βαπτίζεται στό μυστήριο τής πίστεως τής Έκκλησίας, στό όνομα τής Άγίας Τριάδος, πού είναι τό όντως είναι, ή πηγή παντός είναι. Χωρίς τήν Άγία Τριάδα μιλούμε μόνο για μηδέν ή για κόλαση. «Η εις ταύτην τήν άγίαν και άδιαίρετον Τριάδα, τοίνυν πίστις, τών άμαρτιών τήν άφεςιν χαρίζεται, αύτη ή όμολογία τήν υίοθεσίαν ήμιν δωρείται»²⁸. Η άπαγγελία του «Πιστεύω» είναι όμολογία πίστεως· τό ρήμα πιστεύω γίνεται «θεμέλιος άσειστος, οικόδομήν έχων άνωθεν άσά-

25. Γρηγόριος ό Παλαμάς, Βλ. Έερομ. Γρηγορίου, Τό Άγιον Βάπτισμα, έκδ. ΔΟΜΟΣ, 1998, σελ. 55.

26. Συμεών ό Ν. Θεολόγος, Φιλοκαλία τ. Γ', σελ. 257.

27. Ί. Σιναΐτης, όπ. παρ., Ζ', σελ. 63.

28. Ίωάννης Χρυσόστομος, όπ. παρ., σελ. 378.

λευτον»²⁹. Γιά τούτο «πίστεως γάρ δεΐται τά ένταῦθα γε- νόμενα καί τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν, ὥστε μή τοῖς δρω- μένοις μόνον προσέχειν, ἀλλ' ἀπό τούτων φαντάζεσθαι τά μή δρώμενα»³⁰. «Μέ τήν πίστη, στό επίπεδο τῆς προ- σωπικῆς ἐμπειρίας, νοοῦμε δυό πράγματα: "Οτι δεχόμε- στε αὐτό πού ὁμολογοῦμε μέ τό Σύμβολο τῆς πίστεως καί ὅτι αὐτό πού ὁμολογοῦμε ὅτι πιστεύουμε δημιουργεῖ μιᾶ προσωπική σχέση καί μιᾶ προσωπική δέσμευση... χωρίς τήν προσωπική σχέση δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ ἡ πίστη καί εἶναι αὐτό πού διακρίνει τή βιωματική ἀπό τή διανοητική πίστη. Τό ἄλλο, ἐπίσης πολύ σημαντικό, σχετικά μέ τήν πίστη εἶναι ἡ κοινωνική ἐμπειρία, σέ ἀντιδιαστολή μέ τήν ἀτομική ἐμπειρία... Ἡ ἀπελευθέρωση ἀπό τόν ἀτομισμό καί τά πάθη πού πρέπει νά τελειωθεῖ στήν ἀγάπη, ἀκριβῶς στήν προσωπική σχέση μέ τούς ἄλλους καί μέ τό Θεό. "Ἐτσι ἡ βίωση τῆς πίστεως, ὑπ' αὐτές τίς προϋποθέ- σεις, εἰσάγει τόν ἄνθρωπο στό χῶρο τῆς Ἐκκλησίας»³¹.

Εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικό ὅτι μεταξύ τῆς πίστεως καί τῆς πνευματικότητας τῆς Ἐκκλησίας, ὑπάρχει σταθερή καί διαρκῆ συνάφεια. Παιδευόμαστε στήν πίστη καί τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας βιώνοντας τήν ἀλήθειά της μυστη- ριακῶς καί ἀσκητικῶς. Ἐπειδή δέν ὑπάρχει μιᾶ διανοητι- κή, αὐτό ὀφείλουμε νά τό ἐπαναλαμβάνουμε, ἀλλά μιᾶ πνευματική, ἐμπειρική καί καθολική, ἄν θέλετε μιᾶ ἀγα- πητική βίωση καί κατάληψη τῆς πίστεως. Ἡ πίστη προϋ- ποθέτει καί ἀπαιτεῖ μιάν ἀσκητική ἐλευθερία, πού στήν ἐλευθερία τῆς χάριτος μᾶς ὀδηγεῖ στήν ἀπλότητα ἢ τήν τα- πείνωση, στήν ἀθωότητα τῶν παιδιῶν ἢ τήν καθαρότητα, ἐμπειρίες μέ τίς ὁποῖες εἰσερχόμαστε στά μυστήρια τοῦ καινοῦ κόσμου, τοῦ κτισθέντος διά Ἰησοῦ Χριστοῦ, στά

29. Ὁπ. παρ., σσ. 606-608.

30. Ὁπ. παρ., σελ. 366.

31. Σεβ. Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, ὄπ. παρ., σελ. 32 ἐξ.

μυστήρια τῆς Βασιλείας. «Τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν θεωρίαν πνευματικὴν λέγουσιν ὅτι ἐστὶ. Καὶ αὕτη οὐκ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν λογισμῶν εὐρίσκεται, ἀλλ' ἐκ τῆς χάριτος γευθῆναι δύναται. Καὶ ἕως ἄν καθαρῶν ὁ ἄνθρωπος, οὐδέ ἀκοῦσαι αὐτῆς κἄν ἴκανοί. Διότι ἐκ μαθήσεως οὐδεὶς δύναται αὐτὴν κτήσασθαι. Ἐάν φθάρῃ τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας τὴν ἐκ πίστεως προσγινομένην... καὶ λάθῃ τὴν γνῶσιν τούτου τοῦ κόσμου... ἐξαίφνης εὐρεθῆσεται αὕτη ἔμπροσθέν σου, χωρὶς ἐρεύνης τῆς περὶ αὐτήν»³². Προηγουμένως ἡ ἴδια ἡ πίστις εἶναι «ἡ ἀποκάλυψις τῆς συνέσεως. Καὶ ὅταν σκοτισθῇ ἡ διάνοια κρύπτεται ἡ πίστις, καὶ κατακυριεύει ἡμῶν ὁ φόβος καὶ κόπτει τὴν ἐλπίδα ἡμῶν. Ἡ πίστις ἡ ἐκ τῆς μαθήσεως οὐκ ἐλευθεροῖ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ὑπερηφανίας καὶ τοῦ δισταγμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐν τῇ συνέσει ὀρωμένη καὶ ἀνατέλλουσα καὶ καλεῖται ἐπίγνωσις καὶ φανέρωσις τῆς ἀληθείας...»³³. Ἡ πίστις δὲν διδάσκεται, ἀλλὰ βιώνεται καὶ τὸ Βάπτισμα εἶναι ἡ πρώτη ἐμπειρία τῆς βιώσεώς της, ἡ ὁποία καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας.

Ἡ πίστις ἀσφαλῶς δὲν περιορίζεται μόνο στό Βάπτισμα, δὲν ἀποτελεῖ τυπικὴ προϋπόθεση τῆς τελέσεώς του. Εἶναι ἡ δύναμη πού ἔρχεται ὅλη ἀπὸ τὸ Θεό γιὰ τὴν τέλεια ζωὴ καὶ τοὺς καρπούς τῆς ζωῆς τοῦ Βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἐκεῖνος πού θέλει νὰ προσφέρει τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα του στό Θεό, πρέπει νὰ ἔχει «ἡγεμόνα τοῦ βίου τὴν εὐσεβῆ πίστιν»³⁴. «Τῇ πίστει καὶ τῇ ὁμολογίᾳ βεβαίους καὶ ἀκινήτους φυλάξαντες, πάντα τὸν τῆς ζωῆς χρόνον ἐν τῇ αὐτῇ φαιδρότητι διαμένειν σπουδάζετε, μηδὲν κοινόν ἔχοντες πρὸς τὰ τοῦ παρόντος βίου πράγματα. Καὶ γὰρ εἰς ἑτέραν πολιτείαν ἀπογραφόμεθα, εἰς τὴν ἄνω Ἰερουσα-

32. Ἰσαάκ ὁ Σύρος, ὅπ. παρ., σελ. 70.

33. Ὅπ. παρ., σελ. 240.

34. Γρηγόριος Νύσσης, Βλ. Ἡλ. Μουτσούλα, Γρηγόριος Νύσσης, 1997, σελ. 323.

λήμ»³⁵. Τό Βάπτισμα εἶναι μία νέα ἀπογραφή ἢ πολιτογράφηση τοῦ ἀνθρώπου στήν Ἐκκλησία, εἰκόνα τῆς Βασιλείας ἢ τῶν ἐσχάτων³⁶, ἐπομένως ἡ ἀπαρχή ἢ ὁ σπόρος μιᾶς πολιτείας ἐσχατολογικῆς στό παρόν, πού στή γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας ὀνομάζεται ὀρθόδοξη πνευματικότητα. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλέον ὁ Χριστιανός, γιά τόν ὁποῖο ἡ πίστη δέν εἶναι τό ἄθροισμα κάποιων μεταφυσικῶν ἢ θρησκευτικῶν ἀρχῶν καί κανόνων, ἀτομικῶν ἀντιλήψεων καί ἀπόψεων περί Θεοῦ, ἀλλά ὁ ἴδιος ὁ Χριστός ὁ Ἐνσαρκωμένος, μέ τόν ὁποῖο ἀναπτύσσεται μιᾶ ἀγαπητική καί λατρευτική κοινωρία καί ἔνωση μέχρι θανάτου, μιᾶ ἐμπειρία, ἡ ὁποία ὀφείλει νά καρποφορήσῃ, κατά Χριστόν, στό ἀνθρώπινο καί ἱστορικό ἐπίπεδο. Χωρίς τή σχετική δύναμη τῆς πίστεως, τήν ὑπέρ φύσιν καί ὑπέρ νόησιν ἄμεση προσωπική ἔνωση τοῦ πιστοῦ μέ τόν Χριστό³⁷, δέν μπορούμε νά παίρνουμε σοβαρά τόν ἄνθρωπο καί τήν ἱστορία, ὅταν βέβαια δέν ἀρνούμαστε τή μυστηριακή ἢ μάλλον χριστολογική ἄβυσσό τους.

Μέ τό Βάπτισμα καλούμαστε, ἀπό τήν Ἐκκλησία, νά κοινωνήσουμε τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, νά βιώσουμε τήν καθολική ἐμπειρία της, ὥστε ἡ πίστη νά γίνῃ ἡ ἀρχή, ὁ θεμέλιος καί τῆς χριστιανικῆς ὑποστάσεώς μας. «Μέτοχοι γάρ γεγονάμεν τοῦ Χριστοῦ, ἐάν περ τήν ἀρχήν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους κατάσχωμεν»³⁸. Ὀφείλουμε μέχρι τέλους «νά μείνουμε σταθεροί καί ἀμετακίνητοι στήν πίστη, προσεκτικοί καί ἄγρυπνοι «μήπως ἔσται ἔν τινι ἡμῶν καρδία πονηρά ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστήναι ἀπό Θεοῦ ζῶντος»³⁹, ἀδιαλείπτως πολεμοῦντος τά ἁμαρτωλά καί ἀκάθαρτα πάθη καί ἐργαζόμενα τίς ἅγιες καί ὠραίες

35. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὄπ. παρ., σελ. 424.

36. Ὁπ. παρ., σσ. 336-406.

37. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, P.G., 90, 373, 376, 1225.

38. Ἐφεσ. 3, 14.

39. Ἐβρ. 3, 12.

ἀρετές τοῦ Χριστοῦ. Ὅφείλουμε νά κρατήσουμε ζῶσα «τήν εἰς Χριστόν πίστιν» καί ἐνεργό «τήν πρός τήν ἀρετήν ἐπάνοδον»⁴⁰. Τό Βάπτισμα εἶναι «ἀπό κακίας ἐπί ἀρετήν μετάστασις, ἀπό τῆς πλάνης ἐπί τήν ἀλήθειαν μετάταξις»⁴¹. Ἡ ἀσκητική ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι σαφής: «Ἀρχή τοῦ καλοῦ εἶναι ἡ πίστις, μᾶλλον δέ ὁ Χριστός, ἡ πέτρα τῆς πίστεως, ὃν ὡς ἀρχήν καί θεμέλιον ἔχομεν πασῶν τῶν ἀρετῶν, ἐν ᾗ βεβήκαμεν καί ἐν ᾗ οἰκοδομοῦμεν πᾶν ἀγαθόν»⁴². Ἡ πίστις δέν ἐξαντλεῖται σέ ἄσαρκους στοχασμούς ἢ ἀφορισμούς. Εἶναι τό θεμέλιο τῆς χριστιανικῆς μας ὑποστάσεως, ἀλλά καί τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, καί μέ τήν ἔννοια αὐτή ἀποτελεῖ τό δυναμικό περιεχόμενο τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητος. Ὁ κανόνας τῆς πίστεως ἢ τῆς ἀλήθειας, πού λαβαίνουμε στό Βάπτισμα, ἀπαγγέλοντας τό σύμβολο τῆς πίστεως, ὁμολογώντας τήν ἀλήθειά της εἶναι καί ὁ κανόνας καί τό κριτήριο τῆς ἀuthεντικότητος καί καθολικότητος τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητος. «Ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα, ὅταν ἀποσυνδεθεῖ ἀπό τήν καθολικότητα τῆς πίστεως βρίσκεται πάντοτε σέ κίνδυνο νά γίνῃ μονόπλευρη, ἀποσπασματική καί μέ αὐτή τήν ἔννοια αἰρετική· νά γίνῃ μέ ἄλλα λόγια “ψευδοπνευματικότητα”»⁴³.

Εἶναι ἐπί τέλος καιρός νά γνωρίσουμε ὅτι ἡ καρποφορία τῆς πίστεως, σέ σχέση μέ τή βαπτισματική ἀγωγή τῶν πιστῶν βρίσκει τήν πλήρη ἀνταπόκρισή τους στήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα, ὡς ἄσκηση ἀκριβῶς τῆς ἀκεραιότητος καί καθολικότητος τῆς πίστεως. Ἐπειδή «βεβαίωσις τῆς εἰς Χριστόν πίστεως, οὐκ ἔστιν ἡ ὑγεία τῆς ὁμολογίας, εἰ καί μήτηρ ἐστὶ τῆς πίστεως, ἀλλά ψυχὴ ἢ

40. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὅπ. παρ., σελ. 414.

41. Ὅπ. παρ., σελ. 412.

42. Γρηγόριος Σιναΐτης, Φιλοκαλία, τ. Δ', σελ. 43 ἔξ.

43. Ἀλεξ. Σμέμαν, Ἐξ ὕδατος καί Πνεύματος, σελ. 103 ἔξ.

θεωρούσα τήν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς τῆς πολιτείας δυνάμεως. Πληροφορία τῆς πίστεως ἀποκαλύπτεται τοῖς ὑψηλοῖς ἐν τῇ ψυχῇ, κατὰ τήν ἀναλογίαν τῶν τρόπων τῶν προσεχόντων εἰς τήν διαγωγὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου»⁴⁴. Κατὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ, ὁ Κύριος μέ τούς λόγους του «ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται» (Μάρκ. 16, 16), «συνάπτει, διὰ τῆς πίστεως, τὸ Βάπτισμα μέ τήν τήρηση τῶν ἐντολῶν Του. Ἐπομένως ἐκεῖνος πού σπεύδει νά τηρεῖ τίς θεῖες ἐντολές, ἐκεῖνος εἶναι πιστός. Ὅποιος δέν ἐκτελεῖ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ... δέν θά σταθεῖ μαζί μέ τούς βαπτισμένους (στή βασιλεία τῶν οὐρανῶν), ἔστω κι ἂν λέγει ὅτι ἔχει βαπτισθεῖ»⁴⁵. Τὸ Βάπτισμα εἶναι τὸ τέλειο μυστήριον, ἀλλὰ ἡ τελείωσις τοῦ βαπτισθέντος ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τήν ἐργασία τῶν θείων ἐντολῶν, μέ τή συνεργασία τῆς Χάρης, πού δωρίζεται μέ τὸ Βάπτισμα. «Πᾶς ὁ βαπτισθεὶς ὀρθοδόξως, ἔλαβε μυστικῶς πᾶσαν χάριν. Πληροφορεῖται δέ λοιπόν κατὰ τήν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν»⁴⁶. Εἶναι μιά μυστικὴ δωρεά, πού ἐνεργεῖ ἀνάλογα μέ τήν κατὰ δύναμιν ἐργασία τῶν ἐντολῶν, μέ τήν ἐπίγνωσις ὅτι «ὄσον τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγενεσίας ἠξιώθημεν, τὰ ἀγαθὰ ἔργα οὐ δι' ἀνταπόδοσιν προσφέρομεν, ἀλλὰ διὰ φυλακὴν τῆς δοθείσης ἡμῶν καθαρότητος»⁴⁷.

Καθαρότητα δέ σημαίνει νά μὴν ὑποδουλώνομαι σὲ κακὸ καὶ τὰ πάθη, ἀλλὰ κυρίως νά τηρῶ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καὶ νά μιμοῦμαι τήν ἀγάπη Του. Οἱ βαπτιζόμενοι ἐν Χριστῷ, οἱ Χριστιανοί, εἶναι πνευματικοὶ ἄνθρωποι, οἱ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι λογικοὶ καὶ τέλειοι οἴκοι τοῦ Χριστοῦ, πού οἰκοδομοῦνται ἀπὸ δόγματα ὀρθὰ καὶ εὐσεβῆ, καὶ

44. Ἰσαάκ τοῦ Σύρου, ὅπ. παρ., σελ. 89.

45. Βλ. Ἱερομ. Γρηγορίου, ὅπ. παρ., σελ. 306.

46. Μάρκος ὁ Ἀσκητής, Φιλοκαλία τ. Α', σελ. 115.

47. Ὅπ. παρ., σσ. 113, 110.

ἔργα ἀγαθὰ καὶ θεάρεστα· ὅπου δηλαδή θεωρία καὶ πράξη, λόγος καὶ βίος, πίστη καὶ ζωὴ, εἶναι καὶ ἦθος, λειτουργοῦν ἀδιαχώριστα γιὰ νὰ συνθέτουν τὸν ὁλόκληρο ἄνθρωπο καὶ τὴν ὁλόκληρη πολιτεία του⁴⁸.

Τὸ τρίτο, τὸ καὶ τελευταῖο, σημαντικό καὶ ἐνδιαφέρον στό ὑπό ἀνάπτυξη θέμα μας εἶναι ἡ σχέση: Παλιγγενεσίας, βαπτισματικῆς ἀγωγῆς καὶ ὀρθόδοξης πνευματικότητας. Τὸ βάπτισμα, διδάσκει ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «οὐχὶ λουτρὸν ἁμαρτημάτων καλεῖται οὔτε λουτρὸν καθάρσεως, ἀλλὰ λουτρὸν παλιγγενεσίας...· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀποσμήχει τὸ σκεῦος, ἀλλ' ὁλόκληρον αὐτὸ ἀναχωνεύει πάλιν»⁴⁹. Οἱ βασικὲς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὸ νόημα καὶ τὴ δύναμη τοῦ Βαπτίσματος βρίσκονται στὸν Ἀπόστολο Παῦλο, ὁ ὁποῖος καὶ ἔζησε τὴν ἐμπειρία τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἀνθρώπου ἐν Χριστῷ⁵⁰. Εἶναι ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸς ὁ πλοῦτος τῶν εἰκόνων διὰ τῶν ὁποίων μπορούμε νὰ ψηλαφίσουμε τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος, τὰ ἐν αὐτῷ μυστικῶς τελούμενα. Ὁ ἄνθρωπος καὶ πάλι γεννᾶται, γεννᾶται ἄνωθεν, γίνεται υἱὸς τῆς Βασιλείας. Στὸ Βάπτισμα ἔχουμε τὴ βίωση τῆς νέας δημιουργίας ἢ ἀναδημιουργίας, τῆς νέας γεννήσεως ἢ ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μιά δωρεὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πού ἀκολουθεῖ τὴν ὁδὸ πού ἀνοιξε ὁ ἐνανθρωπήσας, σταυρωθεὶς καὶ ἀναστάς Κύριος, γιατί μόνο στό Θεό εἶναι εὔκολο «θάψαι τὸν ἄνθρωπον τὸν παλαιόν καὶ ἀναδειξαι τὸν νέον»⁵¹, ἕνα θαῦμα πού ἀναδεικνύει «τὴν κολυμβήθρα, πολὺ τοῦ Παραδείσου βελτίων»⁵². Ἔτσι κατανοοῦμε γιατί τὸ Βάπτισμα λέγεται συγχρόνως «σταυρός», «θάνατος», «τα-

48. Ἰ. Σιναΐτης, Κλίμαξ Α', σελ. 14· Ἀναστάσιος Σιναΐτης, P.G. 89, 329· Μ. Ἀθανάσιος, ΒΕΠΕΣ, τ. 36, σελ. 30· Νεῖλος ὁ Ἀσκητής, P.G. 79, 290 κ.ά.

49. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὅπ. παρ., σελ. 530.

50. Ρωμ. 6, 3-11· Κολ. 2, 11-15· Α' Κορ. 5, 16-18· Γαλ. 6, 15· Ἐφεσ. 4, 20-24 κ.ά.

51. Ἰωάννης Χρυσόστομος, P.G. 59, 151.

52. Ἰωάννης Χρυσόστομος, Ἔργα, ΕΠΕ τ. 30, σελ. 614.

φή» καί «ἀνάστασις»: «Σταυρός τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, θάνατος τῆς ἁμαρτίας. Ταφή τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου τῆ ἁμαρτία, καί ἀνάστασις τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνακαινούμενου κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος». Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, μέ ὅλες αὐτές τίς εἰκόνες, ὑπογραμμίζει τή ριζική - καθολική ἀλλαγὴ τοῦ ἀνθρώπου· τῆ γέννηση τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου, πού καλεῖται νά περιπατήσει «ἐν καινότητι ζωῆς»⁵³. Κατά «τόν αὐτόν καιρόν ἐν τῷ βαπτίσματι», ὁ ἄνθρωπος, «ἀφήσι κάτω τόν παλαιόν ἄνθρωπον καί λαμβάνει τόν καινόν καί ἀνίσταται... Ἀποδύεται καί ἐνδύεται· ἀποδύεται μὲν τό παλαιόν ἱμάτιον τό ὑπό τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτημάτων καταρρυπωθέν, ἐνδύεται δέ τόν καινόν καί πάσης κηλίδος ἀπηλλαγμένον... Αὐτόν τόν Χριστόν ἐνδύεται»⁵⁴.

Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης, ὁ θάνατος τοῦ παλαιοῦ καί ἡ γέννηση τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου «ἀποτελεῖ ἓνα ὄντολογικό ζήτημα, διότι τό πρόβλημα μέ τή βιολογική γέννησή μας, δέν εἶναι ὅτι μᾶς κάνει νά ἔχουμε τήν ἁμαρτία μέσα μας, ὅτι φέρουμε τό προπατορικό ἁμάρτημα, ἀλλά ὅτι φέρουμε μιά θνητή ὕπαρξη, ὅτι γεννιόμαστε ὡς θνητά ὄντα. Καί ὅτι ἡ ζωὴ πού ἔρχεται ἀπό τή βιολογική γέννηση ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στό θάνατο. Ἐπομένως ὁ καινός ἄνθρωπος, ὁ ξαναγεννημένος, πρέπει νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού θά ζήσει αἰώνια, πού δέν ἔχει ἀπλῶς τή θνητή ὕπαρξη πού μᾶς ἔδωσε ἡ βιολογική μας γέννηση. Ἡ Ἐκκλησία μέ τό Βάπτισμα γίνεται μητέρα πού γεννάει ἀθάνατα παιδιά, ἐνῶ ἡ βιολογική μητέρα γεννάει θνητά παιδιά. Ἀλλά καί στό Βάπτισμα ἔχουμε καί τήν πρώτη βίωση τῆς Ἐκκλησίας..., ὅπου ἀπαιτοῦμε μιά ζωὴ, ἡ ὁποία δέν δεσμεύεται ἀπό τούς νόμους τῆς βιολογίας, τούς νόμους τοῦ θανάτου,

53. Ρωμ. 6, 4.

54. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὅπ. παρ., σσ. 368, 584, 586.

ὅταν στό Βάπτισμα ἔχουμε μιά νέα γέννηση, μιά ριζική μεταστροφή, ὄχι ἠθική ἀλλά ὄντολογική, μιά μετάσταση ἀπό τό βασίλειο τοῦ σκότους καί τοῦ θανάτου στό βασίλειο τοῦ φωτός καί τῆς ζωῆς»⁵⁵. Ἀπό τόν πλοῦτο τῆς πατερικῆς παραδόσεως δανείζομαι τούς λόγους τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, ἀρκετούς νά ἐκφράσουν τό ὄντολογικό γεγονός, τό λειτουργούμενο στό Βάπτισμα: «Διπλῆν γάρ τῆς φύσεως ἡμῶν τήν κτίσιν ἐγνώκαμεν, τήν δέ πρώτην καθ' ἣν ἐπλάσθημεν καί τήν δευτέραν καθ' ἣν ἀνεπλάσθημεν ἀλλ' οὐκ ἄν ἦν τῆς δευτέρας ἡμῶν κτίσεως χρεία εἰ μή τήν πρώτην διά τῆς παρακοῆς ἠχρειώσαμεν. Ἐκείνης τοίνυν παλαιωθείσης τε καί ἀφανισθείσης, ἔδει καινήν ἐν Χριστῷ γενέσθαι κτίσιν»⁵⁶.

Σ' αὐτή τήν καινή κτίση καί τήν καινότητα τῆς ζωῆς πού αὐτή συνεπάγεται, βρίσκεται ἕνα ιδιαίτερα δυναμικό στοιχείο στή διαμόρφωση τῆς βαπτισματικῆς ἀγωγῆς τῶν πιστῶν, καί ταυτόχρονα στόν προσδιορισμό τοῦ οὐσιώδους τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας. Τό «καινό» ἢ ἡ «καινοτομία», ὅροι πού τόσο συχνά χρησιμοποιοῦνται ἢ ἐπαναλαμβάνονται στήν Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας, δηλοῖ τή νέα ὄντολογική πραγματικότητα πού ἐγκαινιάζεται μέ τό Χριστό καί παρατείνεται μέ τό Πνεῦμα, μιά πραγματικότητα καθολική, πού ὑποστασιάζεται καί ἐκφράζεται μέ ὅ,τι στό ἐξῆς ὀνομάζουμε «πνευματικό» ἢ «πνευματικότητα». Τό πνευματικό ἢ ἡ πνευματικότητα δέν εἶναι, ὅπως ἤδη ἐξηγήσαμε, τό μερικό ἢ τό μονομερές, τό ἀντίθετο τοῦ ὑλικοῦ ἢ τοῦ κοσμικοῦ, ἀλλά τό νέο νοηματικό μέτρο καί κριτήριο θεωρήσεως καί κρίσεως τῆς καθόλου πραγματικότητας. Τό πνευματικό –καί συνεπῶς καί αὐτό πού ὀνομάζουμε ὀρθόδοξη πνευματικότητα– δέν ἀπορρίπτει τό ὑλικό ἢ τό κοσμικό, ἀλλά τό μεταμορφώνει, τό ἐπαναφέρει

55. Σεβ. Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου, ὄπ. παρ., σελ. 34 ἐξ.

56. Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 45, 636-637.

κάτω από τή δύναμη τῆς ἐνέργειας τοῦ πνεύματος, τό ἀνοίγει πρὸς τό καθολικό τῆς πραγματικότητας, πρὸς τό ὄντως πραγματικό, πού εἶναι τό μυστήριο. Ἴδου γιατί «πάντα τά δεδωρημένα ἡμῖν» -καινά καί παράδοξα μέ τό Βάπτισμα- «τυγχάνει πνευματικά. Καί γάρ τό ἔνδυμα ἡμῶν πνευματικόν καί ἡ τροφή ἡμῶν πνευματική, καί τό πόμα ἡμῶν πνευματικόν· λοιπόν ἀκόλουθον ἄν εἶη καί τά ἔργα ἡμῶν καί τάς πράξεις πάσας εἶναι πνευματικάς»⁵⁷.

Πνευματική ζωή ἢ πνευματικότητα, ὅπως αὐτή μᾶς δωρήθηκε μέ τό Βάπτισμα καί τρέφεται μέ τήν Εὐχαριστία, «δέν εἶναι μιᾶ ἄλλη ἢ ἄγνωστη ζωή, μιᾶ ἐξαῦλωμένη ἢ πνευματικοποιημένη ζωή. Εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωή, πού μεταμορφώθηκε καί ἀναστήθηκε σέ νέα ζωή, σέ ζωή χριστιανική ἢ ζωή τῆς Ἐκκλησίας. «Οἱ ἀξιωθέντες τῆς δωρεᾶς τοῦ Βαπτίσματος εἰς ἑτέραν πολιτείαν ἑαυτούς μετέστησαν καί οὐδέν κοινοῦ ἔχουσι πρὸς τήν γῆν καί τά ἐπί τῆς γῆς πράγματα»⁵⁸. Ἀπαιτεῖται πολλή προσοχή καί ταυτόχρονα εὐθύνη γι' αὐτή τήν πολιτεία: «Καινήν γάρ εἰλόμεθα πολιτείαν καί ἐξηλλαγμένην καί προσήκει ἡμᾶς ἀκόλουθα τῇ πολιτεία διαπράττεσθαι, ἵνα μή ταύτης ἀνάξιοι γενώμεθα»⁵⁹. Πρόκειται γιά τήν πολιτεία ἢ τή ζωή τοῦ χριστιανοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι ὄντως πνευματική, στήν κοινωνία τῆς Ἐκκλησίας, προκειμένου νά διαφυλαχθοῦν καί «οἱ τρόποι ἐναλλαγῆς»⁶⁰ αὐτῆς τῆς πολιτείας ἢ τῆς ζωῆς. Τό Βάπτισμα δέν εἶναι μόνο ἡ νέα ὕπαρξη ἢ ἡ καινή ζωή, ἀλλά καί ἡ δυναμική ἐνός νέου τρόπου ὑπάρξεως ἢ ἐνός ἄλλου τρόπου ζωῆς, πού ἀπαστράπτει τόν πλοῦτο καί τήν ποικιλία τῶν χαρισμάτων ἢ ἀξιωμάτων τῶν πιστῶν στή σχέση τους μέ τούς ἄλλους καί τόν

57. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὅπ. παρ., σελ. 422.

58. Ὅπ. παρ., σελ. 488.

59. Ὅπ. παρ., σελ. 418.

60. Γρηγόριος Νύσσης, ΒΕΠΕΣ, τ. 69, σελ. 213.

κόσμο· τήν ἱερωσύνη, τήν προφητεία καί τή βασιλεία, ἀξιώματα ἢ διακονήματα εὐχαριστίας, μαρτυρίας καί ἀγάπης. Γιά τοῦτο, «εἴ τις τά ἐλαττώματα τῶν τρόπων μή διώρθωσε, μηδέ παρεσκεύασεν ἑαυτῷ τήν ἀρετήν εὐκωλον, μή βαπτίζετω»⁶¹.

Ἄν ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα δέν ὑπερασπίζεται τό ἐκκλησιαστικό ἦθος τοῦ βαπτισθέντος, τίς ἐκκλησιολογικές σχέσεις πού καθορίζουν τή χριστιανική ζωή του, ἂν ἀγνοεῖ τήν ὄντολογική ἀλλαγὴ πού τό Βάπτισμα συνεπάγεται στή ζωή καί στόν τρόπο ζωῆς τοῦ παιδιοῦ, τότε εἶναι ἀνάξια τοῦ ὀνόματός της, καί εὐκόλα μπορεῖ νά μετατραπεῖ σέ αἴρεση. Τό Βάπτισμα δέν μεταμορφώνει ἢ δέν ἀποκαθιστᾷ ἀπλῶς τή ζωή στήν προπρωτική της ἀκεραιότητα, ἀλλά καί τήν ὑψώνει σέ κλήση καί ἀποστολή, τήν ὀλοκληρώνει στίς σχέσεις της μέ τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο, σχέσεις ἀγαπητικές καί ὄχι ἐξουσιαστικές, σχέσεις πού ὀρίζονται ἀπό «τήν πολλῶν φιλοστοργίαν περί τοὺς ἀδελφούς καί τήν πολλῶν πρόνοιαν ὑπέρ τῆς σωτηρίας τοῦ πλησίον»⁶², σχέσεις, δηλαδή, πού κυριαρχοῦνται ἀπό ἀμετρη ἐλεημοσύνη καί σταυρική συμπάθεια πρὸς τοὺς πάντες καί τά πάντα. Αὐτά τά ἰδιαιτέρως σημαντικά δέν μποροῦμε νά τά ἀγνοοῦμε σέ μιά βαπτισματική ἀγωγή τῶν πιστῶν, οὔτε καί μπορεῖ νά ἀγνοεῖ ἡ ὀρθόδοξη πνευματικότητα, ὅταν ταυτίζεται μέ τήν καινή ζωή καί τήν καινότητα τῆς ζωῆς, πού θεμελιώνει τό Βάπτισμα καί ὀλοκληρώνει τό Χρίσμα. Τό Χρίσμα μάλιστα μᾶς ἀνοίγει στήν πνευματικότητα τοῦ Πνεύματος, ἐπειδή «χωρίς Πνεύματος οἱ Ἅγιοι οὐδέν παντελῶς ἐθεώρουν πνευματικόν»⁶³. Ἡ παρουσία του δέν περιορίζεται στό Χρίσμα, ἀλλά ἐνεργεῖ μυστικῶς καί στό Βάπτι-

61. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὅπ. παρ., σελ. 556.

62. Ὅπ. παρ., σσ. 380, 382.

63. Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, P.G. 90, 603.

σμα, στό όποιο ό άνθρωπος δέχεται τήν έπιφοίτηση και τήν πανοπλία Του, πού τόν μεταβάλλει σέ πνευματικό άνθρωπο, δυνατό στις πνευματικές μάχες, φορέα τών καρπών του Άγίου Πνεύματος⁶⁴. «Αυτοί οι καρποί είναι τά συστατικά τής άληθινής πνευματικότητας, οι σκοποί κάθε άληθινής πνευματικής προσπάθειας, ό δρόμος προς τήν αγιότητα, πού είναι ό έσχατος σκοπός τής χριστιανικής ζωής»⁶⁵.

Άξίζει, χάρη αυτού του έσχατου σκοπού, νά θυμούμαστε ότι ό πιστός, κατά τό Βάπτισμα, δέχεται τό όνομα ενός Άγίου τής Έκκλησίας, και τό σημαντικότερο, μετέχει συγχρόνως, κατά τρόπο έπίσημο και πανηγυρικό, στό κοινό και καινό, τό άγιο όνομα Χριστιανός. Μέ τό Βάπτισμα δέν γινόμαστε «μόνο καθαροί και έλεύθεροι, αλλά και άγιοι και δίκαιοι». Για τουτο βαπτίζονται και τά παιδιά, ένω δέν έχουν άμαρτίες, για νά προστεθει σ' αυτά «άγιασμός, δικαιοσύνη, υίοθεσία, κληρονομία, άδελφότης, τό μέλη είναι του Χριστού, τό κατοικητήριον γενεσθαι του Πνεύματος»⁶⁶. Αυτό τό εξαιρετικό γεγονός εξαίρει τόν έσχατολογικό προσανατολισμό τής χριστιανικής ζωής, πραγματικότητα πού όφείλει νά γνωρίζει τόσο ή βαπτισματική άγωγή, όσο και ή όρθόδοξη πνευματικότητα. Οι Χριστιανοί είναι «γένος εκλεκτόν, βασίλειον ιεράτευμα, έθνος άγιον»⁶⁷. Έτσι ένω δέν διακρίνονται τών λοιπών ανθρώπων ως προς τόν καθημερινό βίο, τίς άνάγκες και τίς άπαιτήσεις του, «θαυμαστήν και όμολογουμένως παράδοξον ένδεικνυνται τήν κατάστασιν τής έαυτών πολιτείας...»⁶⁸. Μέ άλλα λόγια, ζούν στον κόσμο, αλλά δέν είναι από τόν κόσμο, περιπολούν έν σαρκί, αλλά δέν πε-

64. Γαλ. 5, 22.

65. Άλεξ. Σμέμαν, όπ. παρ., σελ. 603.

66. Ιωάννης Χρυσόστομος, όπ. παρ., σσ. 528, 386.

67. Α' Πέτρου, 2, 9.

68. Προς Διόγνητον, ΒΕΠΕΣ τ. Ζ', σελ. 253 έξ.

ριπατοῦν κατά σάρκα⁶⁹. Αυτό εἶναι τό παράδοξο τῆς χριστιανικῆς ἢ πνευματικῆς ζωῆς, πού μπορεῖ νά δρᾷ σιωπηλῶς ἢ μυστικῶς στήν ἱστορία, ὑπενθυμίζοντας σ' αὐτήν τήν ἔσχατη ἐλευθερία καί τήν ἔσχατολογική προοπτική της. Μόνο αὐτό τό παράδοξο μπορεῖ νά ἀποτρέψει τή μετατροπή τοῦ χριστιανισμοῦ σέ ἰδεολογία ἢ ἀντιιδεολογία, τή μεταβολή τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ σέ κόσμο· τήν ἀντικατάσταση τῆς ἀλήθειας μέ τή δύναμη, τῆς ταπείνωσης μέ τήν κατάκριση, τῆς προσευχῆς μέ τή σύγκρουση, τῆς σιωπῆς μέ τή φλυαρία, τῆς μαρτυρίας μέ τή διαμαρτυρία, τῆς ἐλευθερίας μέ τήν ἀπόλαυση, τῆς ἀγάπης μέ τή βία.

Ἔχουμε πολλές φορές μιλήσει καί γράψει γιά τήν ἀπαίτηση, ἀπό τά πράγματα, μιᾶς Ποιμαντικῆς Μυστηρίων, κυρίως τοῦ Βαπτίσματος καί τοῦ Γάμου, στήν ἐνότητα καί ἀλληλοπεριχώρηση Θεολογίας, Λειτουργίας καί Πνευματικότητας, γεγονός πού γιά τούς πιστούς θά συνιστοῦσε πραγματική παιδεία, τή δυνατότητα μιᾶς μυστηριακῆς ἀγωγῆς. Ἐπαναλαμβάνουμε καί σήμερα αὐτή τήν ἀπαίτηση ὡς παράκληση, ἐπειδή ἡ πράξη μας, κληρικῶν καί λαϊκῶν πιστῶν, σέ ἐνοριακό ἐπίπεδο, παρά τίς ἐξαιρέσεις, συνιστᾷ βεβήλωση τοῦ μυστηρίου καί προσβολή τῆς πνευματικότητας τῆς Ἐκκλησίας. Ὅφείλουμε νά ἔχουμε τήν τόλμη νά ὁμολογήσουμε, ὅτι ὑπάρχουν σοβαροί λόγοι γιά νά θεωρηθοῦν τά μυστήρια ἀνενέργητες ἢ μαγικές ἱεροπραξίες καί ὄχι, ὅπως πρέπει, τρόποι παρουσίας καί ἐνέργειες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τά μυστήρια δέν ἀνήκουν στίς ἀνθρώπινες παραδόσεις ἢ συνήθειες, οὔτε ἐξυπηρετοῦν κάποιους θρησκευτικούς ἢ κοινωνικούς σκοπούς. Εἶναι ἡ παράδοση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ πράξεις τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι στήν Ἐκκλησία, πού χαρίζουν τή μεταμόρφωση καί θέωση τοῦ ἀνθρώπου. Πόσο εἶναι ἀναγκαῖο ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία νά πάψει νά θεωρεῖ

69. Ἰωάν. 15, 19· 17, 14-16· Ρωμ. 8, 1-4· Β' Κορ. 10, 2 κ.ἄ.

τά μυστήρια ως ιερές τάχα τελετές, πού αποχωρισμένες από τήν Εὐχαριστία, μεταβιβάζονται ἢ περιφέρονται ἀπό Ἐνορία σέ Ἐνορία, ἀπό διάθεση αἰσθητική ἢ ρομαντική, τῶν αὐτοκαλούμενων θρησκευομένων, γιά νά γίνεται βαθύτερη ἢ ἐκκοσμίκευση ἢ ὁ ἀπαγιασμός τῆς ζωῆς· καί ἡ ποιμαίνουσα Ἱερωσύνη νά ἐκπίπτει σέ ἀπλή Ἐφημερία, πού μετῶ τήν ὑπηρεσία της μέ τόν ἀριθμό τῶν ἱεροπραξιῶν. Τά μυστήρια εἶναι τά θαυμάσια καί μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, οἱ εἰκόνες καί τά κλειδιά τῆς Βασιλείας, ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, πού ἦρθε καί ἔρχεται «ἐν δυνάμει»⁷⁰.

Εἶναι πραγματική τραγωδία, ἡ Ἐκκλησία ὡς ἐνοριακή κοινότητα, τόπος καί τρόπος πραγματοποιήσεως ἐν ἔργῳ τῆς ἐνότητος Θεολογίας, Λειτουργίας καί πνευματικότητας, νά μή γνωρίζει νά τιμᾷ τή ζωή της στή διακονία τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ νά ἀγνοεῖ ἐαυτήν καί τήν ἀποστολή της, «ὡς μυστήριο ἀγιασμοῦ καί προσωπικῆς ἀγιότητος -πού ἐνεργοποιεῖ ἡ χαρά τοῦ Βαπτίσματος-, ὡς ρίζα μιᾶς παρουσίας στόν κόσμο, πού ἐλευθερώνει καί εἰρηνεύει. Ἡ Ἐκκλησία καθ' ἐαυτήν, ἄς ἀρκεστεῖ νά θρέψει τούς ἀνθρώπους μέ ζωή καί νόημα..., ἄς ξαναμάθει στούς ἀνθρώπους τήν ἐσωτερική μάχη, πιά σκληρή καί ἀπό τή μάχη μέ τούς ἀνθρώπους· γιατί τό ἐσωτερικό δέν ἀντιτίθεται στό ἐξωτερικό, ἀλλά τό περιβάλλει καί τό προσδιορίζει· ἄς μεταμορφώνει «τή λύπη τοῦ θανάτου» σέ «κατά Θεό λύπη· μόνο σέ χαρά»⁷¹. Καί εἶναι τό Ἅγιο Βάπτισμα τό πρῶτο μυστήριο τῆς χαρᾶς, ὡς μυστήριο συμμετοχῆς ἀπό τοῦδε στήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἐορτάζεται σέ κάθε Λειτουργία τῆς Εὐχαριστίας τοῦ Θεοῦ. Ἄν αὐτή ἡ χαρά, δῶρο μυστηριακό τοῦ Πνεύματος, εἶναι τόσο παρεξηγημένη ἢ κακοποιημένη στή ζωή καί τῶν χριστιανῶν

70. Μάρκ. 9, 1.

71. Οἱ. Clément, Ἡ Θεολογία μετά τόν Θάνατο τοῦ Θεοῦ, ἐκδ. «ΑΘΗΝΑ», 1973, σσ. 108-111.

ἀνθρώπων, τότε ἡ εἰσήγησή μας δέν θά μπορούσε νά τελειώσει παρά μέ ἕνα ὕμνο στή χαρά, συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας, πού οἱ ρίζες της βρίσκονται στό Βάπτισμα, ἀλλά πού οἱ κλάδοι της πρέπει νά σκεπάζουν καί τήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα. Ἦς ἀκούσουμε λοιπόν τόν Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο: «Σήμερον» -μέ τό Βάπτισμα- «χαρά γίνεται ἐν οὐρανῷ καί ἐπί γῆς. Εἰ γάρ ἐπί ἐνί ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι τσαύτη γίνεται ἡδονή, ἐπί πλήθει τσοῦτῳ ἀθρόον μέν τοῦ διαβόλου παγίδων καταγελάσαντι, εἰς δέ τήν τοῦ Χριστοῦ ποιμνην ἐγγραφήναι σπουδάσαντι, πόση μᾶλλον χαρά γίνεται τοῖς ἀγγέλοις καί τοῖς ἀρχαγγέλοις, καί πάσαις ταῖς ἄνω δυνάμεσι καί πᾶσι τοῖς ἐπί γῆς»⁷². Μετά τό Βάπτισμα «εὐθέως γάρ ἀνιόντας αὐτούς ἐκ τῶν ἱερῶν ἐκείνων ναμάτων, πάντες οἱ παρόντες περιπλέκονται, ἀσπάζονται, καταφιλοῦσι, συνείδονται, συγχαίρουσιν ὅτι οἱ πρότερον δοῦλοι καί αἰχμάλωτοι ἀθρόον ἐλεύθεροι καί υἱοί γεγονάσι καί εἰς τήν βασιλικήν ἐκλήθησαν Τράπεζαν. Μετά γάρ τήν ἐκεῖθεν ἄνοδον εὐθέως ἐπί τήν Τράπεζαν ἄγονται τήν φρικτήν καί μυρίων γέμουσαν ἀγαθῶν καί τοῦ σώματος ἀπογεύονται καί τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ καί οἰκητήριον γίνονται τοῦ Πνεύματος...»⁷³.

72. Ἰωάννης Χρυσόστομος, ὅπ. παρ., σσ. 324, 326.

73. Ὅπ. παρ., σσ. 378, 380.

